

Fascinerende communicatie verlevendigt de openbare ruimte

Er is iets mis met de publieke ruimte. Ze wordt op een andere manier gebruikt, niet gebruikt en zelfs doodgewaand. De functie van openbaarheid, het directe contact, het samenzijn, het ontmoeten, is verruild voor het vermijdende contact, het individueel zijn, het angstig voorbijgaan. Deze transformatie fascineert, zowel wat sociaal-maatschappelijke achtergronden betreft als wat de mogelijkheden voor de architectuur van de buitenruimte zijn voor een doodgewaande openbare ruimte. In het landschap van de stad ontmoette ik Dodór, die mij uitleg gaf over de dramatische positie van openbaar zijn.

PAUL RONCKEN*

"Ik heb geen 'ik' meer", zei Dodór.
 "Het is alsof ze mij niet kennen terwijl ze al-
 maar over me heen lopen. Iedereen praat over
 mij, maar niemand praat met mij."
 Hij maakte een wijs armgebaar dat het hele
 plein omvatte. En langzaam werd het duidel-
 ijk. Het was werkelijk een echte ontmoeting
 met de doodgewaande openbare ruimte: ne-
 onreclames staarden me irritant knipperend
 aan en vaak werd ik omvergelopen door ren-
 nende mensen met stoffige karakters. Uit een
 rioolput steeg de verschrikkelijke lucht op van
 het ondergrondse leven in deze roekeloze
 stad.
 Dodór wees: "Dat is ook openbaar en dat ook
 en dat en dat en dat. Op een dag woonden er
 mensen op mij en ze hebben mijn woonplek
 ingepikt. Ze denken dat het van hun is en dat
 niemand er meer mag komen. De mensen
 hebben gelijk. Ik dank mijn bestaan aan de

mensen, dus hebben ze gelijk.
 Maar ze hebben me gestolen. Mijn naam ge-
 pikt, mijn 'ik' gebruikt, me belasterd en mis-
 schien..."
 "Misschien wat?", vroeg ik.
 Dodór fluisterde angstig: "Misschien hebben
 ze me vermoord."
 "Maar Dodór, u loopt naast me."

"Jawel, maar er wordt gezegd dat ik dood
 ben. In ieder geval wordt ik doodgewaand. Ze
 praten niet met mij, ze praten over mij en ze
 zeggen verschrikkelijke dingen. Ze klagen."

"Klagen?"

"Ja, de mensen verzuipen zich achter de televi-
 sie en klagen over de vreemdelingen op de
 straten. Ze klagen over al die verloren zielen op
 de straten die doelloos, onbevreesd maar zonde-
 ren moed hun identiteit zoeken. En ondertus-
 sen schelden ze maar op elkaar en vinden dat
 alles zo makkelijk zou kunnen als ze maar ge-
 loofden in één ding.

Dat alles rent maar over mij heen maar nie-
 mand ziet mij. Als ze mij maar zouden zien zo-
 als ik ben. Ik wou dat ik was wat anderen zeg-
 gen dat ik ben. Maar ik arme ik, want dat ben
 ik, sta nu treurig in de hoek met een lantaarn-
 paal te staren naar al die voortdravende men-
 sen. Ik wil ik zijn maar ben mezelf verloren."
 Treurig keek hij voor zich uit. Ik had met hem
 te doen. Heus wel, maar het was laat en ik
 was moe en bovendien, hoe kon ik 'm helpen.
 Ik stak mijn hand uit. Ik had zo'n zinnetje klaar,
 u kent ze wel. Zoiets als 'nou-'t-was-vreselijk-
 interessant-en-ik-wens-u-heel-veel-succes'.
 Maar hij greep mijn pols en keek me recht aan.
 "U moet mij helpen, mijnheer. U moet mijn ik

voor mij vinden. Ik kom morgenavond naar u
 toe."
 En hij verdween in die snotterende, onduidelij-
 ke, brede stadnacht.

De volgende avond stond Dodór voor mijn
 deur.

"Geloof u mij, het is geen kwestie van geld",
 zei ik tegen hem. "Ik zou u helpen, gratis, als
 ik kon. Maar u bent uzelf kwijt. U heeft mij
 niet nodig maar een psychiater. U zult zien:
 goede medicijnen en uw identiteitscrisis is zo
 opgelost.

Goed, goed, een psychiater is voor mensen en
 u bent geen mens, wat bent u? Doodgewaan-
 de openbare ruimte, okee. Wat u nodig heeft
 is een architect, een stedenbouwer misschien,
 die voor u spreekt.

U wilt zelf spreken. Maar wat let u dan? Aha,
 u kunt niet spreken omdat u geen stem heeft.
 Maar wat wilt u dan? U wilt dat ik uw openba-
 re karakter vind. Openbaar karakter. Wat moet
 ik me daarbij voorstellen? Openbaar voor iede-
 reeren? Open en baar, toegankelijk en naakt,
 of meer een verzameling van wurgende sociale
 gedragsnormen? En wat te doen met al die
 verschillende culturen en Afrikaanse kleuren,
 Surinaamse zoetheid en islamitische duister-
 nis? En biedt u plaats voor een wereldcultuur,
 een cultuur voor de hele wereld? Of vertelt u
 één verhaal, de enige waarheid? Of bent u al-
 leen functioneel en trekt u zich iets aan van
 enige opvoedkundige waarde?"

Ik had Dodór in een hoek. Mijn vragen vielen
 als rijpe meloenen voor zijn voeten uiteen. Hij
 raakte haast verpletterd onder mijn spervuur
 van gedachtenspinsels.

Hij werd bleek. Ik sloeg 'm dood en hij was al
 dood. Ik kreeg warempel medelijden met hem.

Alle goedbedoelde theorieën over parksteden,
 woonerven en Bijlmermeren hebben geresul-
 teerd in steden met woonvormen die als wa-
 renhuisartikelen worden aangeboden. Wat
 maakt het nou uit in welke stad je woont. De
 relatie tussen het oorspronkelijke landschap en
 de stad en de relatie tussen de oorspronkelijke
 stadsfunctie en de stadskern worden daarom
 door stedenbouwers en landschapsarchitecten
 nauwlettend in ere gehouden. Maar dat houdt
 op zodra steden uit hun oorspronkelijke ver-
 banden groeien, en dat doen ze. Tegenwoor-
 dig zijn infrastructuur, voorzieningengraad,
 snelwisselende functie-eisen en duurzaamheid

dé redenen om het landschap van de stad te maken volgens chaostheorieën en efficiëntieberekeningen en door prestige-bouwende ondernemingen. Niet zo gek dat Dodór zich bedreigd voelt.

HET ARCANA

Richard Sennett (sociaal filosoof) is een gedreven bestrijder van de heelheid -*The Wholeness*- waarin het individu aan zichzelf is overgeleverd. Hij pleit dan ook een soort sociale wanorde waarin een opgroeiend mens volleerd kan worden, in plaats van snel oud. Volgens hem lijden onvolleerde mensen aan een obsessie voor een gezuiverde identiteit, een starre verbondenheid aan geldende maatstaven die geen vreemden of onbekendheden toelaat. Uit deze stellingname kan het volgende worden afgeleid: ten eerste dat mensen zelfs in een zo individueel mogelijk ingestelde omgeving zoeken naar verbondenheid. Verbondenheid als leidend thema dus, voor opgroeiende mensen en waar anders dan in het openbaar kan deze verbondenheid zich ontplooiën? Tevens kan worden afgeleid dat onvolleerdheid blijkbaar verbonden is met een drang naar zuiverheid en zuiverheid heeft sinds de Tweede Wereldoorlog en Bosnië veel levensverwachtingen gesmoord. Het openbaar is medeverantwoordelijk voor het volleerdworden. Sennett denkt dat volleerdheid niet zo langzaam groeit als een boom. Het is een niet te beheersen natuurlijk groeiproces. Dit overtuigt mij ervan dat in het openbaar deze traagheid en onberekenbaarheid ruimte moet krij-

len door beter gefortuneerden gewaardeerd worden: zij zijn in staat zich los te weken van dagelijkse levensbehoeften en kunnen, zonder fatale gevolgen, met de aardigheid van het leven spelen. De vraag is dan ook: hoe krijg je mensen, ongeacht hun sociaal-economische positie, toch zover dat ze een verbondenheid in en met de openbare ruimte aangaan.

OPPOSITIONELE ARCHITECTUUR

François Lyotard (filosoof) blaast mij een nog vergeten pad op: hij houdt van de taal, de communicatie tussen mensen. Communicatie rechtvaardigt zichzelf omdat alles bespreekbaar is en nog geen keiharde daden inhoudt. Het bezit oneindige mogelijkheden: het gedachten-experiment, je inleven in anderen, fantasievolle verhalen aanhoren, filosoferen, de humor, de overdrijving. Precies dat wat geïsoleerde en angstige mensen kunnen gebruiken om niet schizofreen door de straten te glijden. Het is fascinerend hoeveel dingen je kan ontdekken door te praten met anderen. Als voorbeeld noemt Lyotard Orwell's boek *1984* waarin Winston -een onderdaan van *Big Brother*- in zijn eigen taal en met zijn eigen woorden kon ontsnappen aan de tirannie van *Big Brother*. Door dingen anders te formuleren, nieuwe woorden te gebruiken, kon hij de werkelijkheid relativeren en zijn eigen passies ontdekken. Winston kon dat alleen en met zijn dagboek. Velen hebben daar alleen aanzet toe nodig, die kan het ontwerp van de buitenruimte ze bieden. De

geen winkels rondom ontmoetingsplekken die daarmee alleen aandacht vestigen op de funeste 'warenhuis-houding' van hedendaagse steden. Ik pleit voor een buitenarchitectuur die de ruimte tussen het gebouwde een oppositie

biedt tegen de starre maakbaarheid van de moderne wereld. Openbaarheid bestaat bij gratie van het recht op vrije meningsuiting, de regels voor het privé gelden daar niet. Daarom moeten er wel visuele, zichtbare grenzen zijn die openbaar van privé onderscheiden. Grenzen maken een ruimte, zonder muren zou je geen kamer hebben. Grenzen zijn niet eng, ze zijn duidelijk en helder, ze zijn eerlijk en overschreedbaar. Niet-overschreedbare grenzen bieden geen ruimte, die geven slechts isolatie en uitzichtloosheid. Dodór kan heel wat mateloze fantasie gebruiken om grenzen te verzetten en om ons, weerbarstige individuen, aan het communiceren te krijgen.

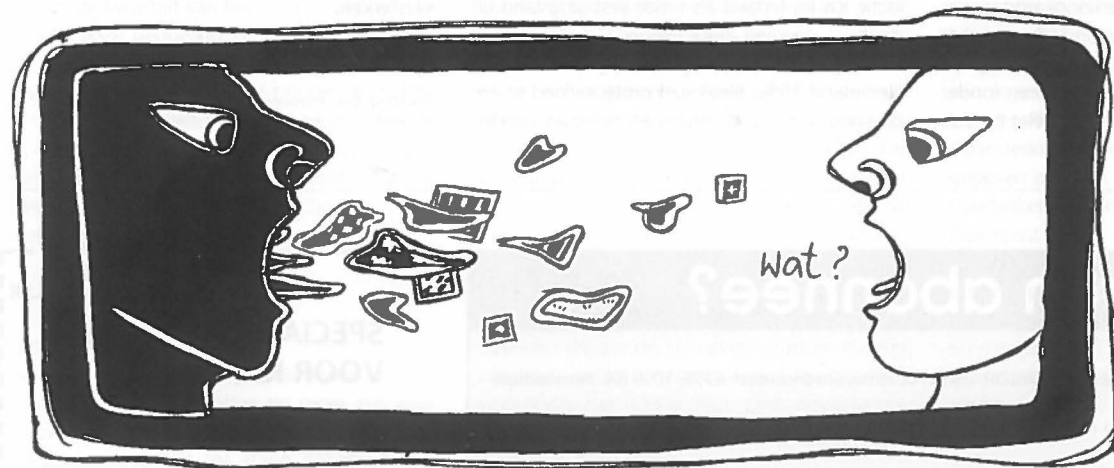
Nu is het mogelijk om een nieuwe dialoog met de openbare ruimte aan te gaan, met een andere ontwerpingang. De zoektocht naar de openbare mythe is hiermee ingezet. Voorlopig blijft het echter bij een theoretische uiteenzetting. Het is nu zaak vaste vormen aan te meten

in de vorm van een stuk buitenarchitectuur met oppositionele kwaliteiten. Dat is niet eenvoudig want er liggen nog veel open vragen onder de nieuwe hemel: is het internet openbaar gebied; hoe verbind je taal aan ruimtelijke ontwerpen; hoe ziet de openbare ruimte die volleerdheid stimuleert eruit; hoe kan een snellevende stedelijke mentaliteit verbonden worden aan trage en onberekenbare natuurlijke groeiprocesen? Het lijkt mij de grote uitdaging

om met ons huidige mensbeeld en onze huidige technologie, communicatie opnieuw op te waarderen als iets dat inspireert door het met vreemdelingen en vreemde dingen aan te gaan. Dan gaan we ons waarschijnlijk weer thuis voelen in onze eigengemaakte wereld.

*Paul Roncken studeert landschapsarchitectuur aan de Landbouwwuniversiteit te Wageningen en is medeoprichter van 'de Fabriek, atelier voor buitenarchitectuur'. Het artikel is gebaseerd op zijn afstudeerscriptie *Nieuwe dialogen rond Dodór, architectuur en filosofie voor de doodgewaande openbare ruimte* en het script van zijn one man voorstelling *Nieuwe dialogen rond Dodór*.

De tekeningen zijn gemaakt door Saskia Korsten, studente autonome sculptuur aan de Rietveld-academie te Amsterdam.

gen om het als voorbeeld te laten dienen voor het volleerdworden: het Arcana. De openbare ruimte faalt op dit moment als ruimte-biedend fenomeen, want mensen voelen zich gedwongen en geprovoceerd, claustrofobisch en neurotisch. Het is veiliger om zich naar het privé-domein terug te trekken. Sennett beweert ook dat het bestaan van armoede volleerdheid frustreert. Zolang mensen onder de armoedegrens moeten leven, zullen er zelden ethische en humane confrontaties plaatsvinden. Het is dan ook maar de vraag of het armoedeprobleem opgelost kan worden door de architectuur van het openbaar. Een opwaardering van Dodór met briljante ontwerpen zal waarschijnlijk al-

ideeën van Lyotard verhelderen de volleerdheid en de sociale wanorde van Sennett. Wat Sennett mist is de fascinatie voor de communicatie van Lyotard. Communicatie verbindt. Dat is wat Dodór in deze moderne wereld te kort komt. Het is de taak van de openbaarheid om communicatie als iets fascinerends te presenteren. De ontwerpen in het openbaar moeten dus iets zijn wat prikkelt en enthousiasmeert om je eigen mening te vormen. Meer kan de ontwerper niet doen, maar dat is tevens zijn enige kunde: iets moois, aantrekkelijks en prettigs presenteren. Geen standbeelden die niks zeggen, geen herdenkingsplekken die slechts tot rouwende zwijgzaamheid forceren en vooral